

TALÁLKOZÁS.

I.

DÉLTÁJBAN új transzport érkezett az Upravára. Sovány, szikladt, kidolgozott emberek voltak az érkezők, valahonnan messze északról jöttek erdei munkárol, hátizsákjaik és a vállukra vetett kenyérszakok terhe alatt meggörnyedve baktattak végig az utcán, a forró napsütésben, amely szokatlan volt nekik a kegyetlenül hideg, északvidéki tél után. Két muszka őruk, puskáját a porban vonszolva, lomhán cammogott utánuk. Mind egyformák voltak nagy báránybőr süvegeikkel, vattás orosz vászonruhájukban, a nagy hóban visszaverődő napfényen furcsán leburnult homlokukkal, szakállas arcukkal. Ketten hárman felkötve hordták a kezüket, amelyen csunya, fekete fagyott sebek látszottak. Az Uprava sztarsija a kapuban állva megolvasta őket: raz, dva, tri... csetirnacet, mind megvan. Hunyorgatva vezette le őket a pincébe, ahol fekvőhelyet mutatott nekik. Az emberek ledobálták a cók-mókjukat, azután egyenként felszállingóztak az udvarra.

Odafönn épen ebédeltek a régi emberek, akik már második-harmadik napja tanyáztak az Upraván. Nagy bádogtálak körül ültek öten-hatan a földön és levest kanalaztak, szürkésbarnaszínű kásalevest, amelyben káposztalevelek, krumplidarabok és répaszeletek úszkáltak. Az újonnan jöttek belenéztek a tálba és az orrukat fintorgatták. Pfuj, micsoda moslék. Ők munkárol jöttek, tele pénzzel, szép fehér kenyér és szalonna is volt a zsákjaikban, kicsit kényesek voltak. Egy páran le is ültek mindjárt szalonnázni, mások vizet húztak a kútból és a vályú előtt állva mosakodtak, a többiek a régiiek közé vegyültek és érdeklődtek: Hé, emberek, van-e köztetek magyar?

Néhányan jelentkeztek, két öreg baranyai népfölkelő, egy kisbajuszos, jóképű alföldi parasztlegény, meg egy nyugtalan tekintetű, hosszú, sovány fiú. A többiek csehek, tótok, németek, mogorván vonultak félre előlük. Az újonnan jöttek mind magyarok voltak; a mult nyár végén ötvenen mentek fel együtt, egy csoportban északra, a nagy erdőre, most, hogy nyár kezdetével kifogytak a munkából, csak tizennégyen kerültek vissza. A többit elvitte a nagy hideg, a kemény munka, meg a farkasok.

Összeültek beszélgetni, kis csoportok alakultak. Az egyik új ember szalonnával kínálta az öreg népfölkelőket és faggatták őket hírekért. Mondják már kentek, mi ujság otthon, hiszen maguk még csak most jöttek. Igaz, hogy mindenütt muszkafogyok dolgoznak a mezőn? Hej,

hová jutunk még, hová jutunk. Mit, hogy meghalt az öreg király? De nagy temetése lehetett, hát szegénynek igazán ilyen szomorú világban kellett lehúnynia a szemét. Vége lesz-e már egyszer a háborúnak, mit mondanak? Hiszen mondanak sok mindent, de ki tudhatná, mi az igaz. Még a jó Isten sem talán. Egy páran a körülállók közül komolyan rázták a fejüket; nem lesz már vége sohasem. Nem, amíg mi élünk, míg el nem hullunk valamennyien.

Az orosz sztarsi jött elő valahonnan az udvar mélyéről és leült az új emberek közé. Kedélyesen beszélgetni kezdett, tetszett neki, hogy mind megértik az orosz szót. No, fiúk, hogy vagytok, hogy tetszik a világ erre mifelénk? Ne féljeteK, jó dolgok lesz, csak egy-két napig maradtok itt az Upraván, azután jönnek a parasztok, meg a bárók, grófok és elvisznek benneteket. Munkára mentek, falura, pusztára, semmiség az nektek, akik az erdőről jöttök, lesz jó fehér kenyér, kalács bőven, dohány, minden ami kell. Csak a lányokkal vigyázzatok, mert veszedelmes fehérnépek vannak errefelé. Különben csak itt viseljétek jól magatokat, ne mászkáljatok a városba és hallgassatok rám, ott kinn már nem bánom, akármit csináltok is. Hát egy kis spirituszt hoztatok-e a jó öreg sztarsinak?

Valaki adott neki egy palackból jó csészére való szeszt, az öreg megitta egy kortyra, elmélázva simogatta bozontos, őszülő szakállát, kért még egy kortyot, azután, hogy nem kapott, mérgesen nagyot köpött, ördögfiókáknak szidta az összes hadifoglyokat és nagycsizmás görbe lábaival dühösen gázolva a fonnyadt gyepet, elbotorkált.

A csehek, tótok és egyéb nemzetiségek lassanként leszállingóztak a pincébe aludni, a magyarok összeültek az árnyékban és elbeszélgettek. Az északról jöttek nagyon beszédeseK és élénkeK voltak, meglátszott rajtuk annak az izgalma, hogy kikerültek a behavazott erdő és a szakadatlan munka egyhangúságából, hogy megint valóságos városban vannak, emberek között, új arcokat látnak és új híreket hallanak. Csak egy csendes ember volt közöttük, egy szélesvállú, zömöktestű férfi, akinek a korát nehéz lett volna megállapítani sűrű fekete szakálla alatt; akinek azonban érdekes, mélypillantású sötétkék szeme volt a homlokán alig begyógyult seb friss nyoma húzódtott végig. Félkönyökére támaszkodva, szótlanul hevert a többiek között, csak úgy félfüllel figyelte a beszélgetést.

Arról volt szó, hogy erdei munkán nincs párja a tót nációnak. Igaz, a magyar is megteszi a magáét, ha már egy kicsit gyakorolta, még az alföldi fajta is, aki pedig sohasem látott erdőt, a német sem rossz munkás, ha jól kereshet, de hiába, a tót kezében másképp szalad a fűrész, a markában másként áll a fejsze. Persze, annak még az ükapja is csak ezt a munkát csinálta mindig. Kerestek is szépen odafönn, volt olyan banda, amelyikben három rubel, három-husz is jutott egy főre napjában. A magyarok nem igen vitték többre két rubelötvennél, de az is szép kereset, hiszen negyven kopejkából megvolt a reggeli, ebéd, vacsora, hússal, zsírral, fehér kenyérrel, igazán bőségesen.

A kör másik oldalán az egyik öreg baranyai népfölkelő fejcsóválva azt magyarázta, hogy furcsa nép ez az orosz. Úgy megy itt a falun a gazdaság, mint odahaza talán száz évvel ezelőtt. Nem rossz földek ezek, kivált arra lefelé, Ukrániában, de az egyik része mindig ugarnak marad. A szántást csak olyan tessék-lássék módon adják meg a földnek, tele is van a vetés gyommal, gazzal, még ránézni is rossz. Nem tudják ezek szegények azt sem, hol lakik az Isten, buták még nagyon. És azután milyen piszkosak, minden házban van fürdő, minden héten váltanak fehérneműt, mégis csupa piszok, utálatos féreg az egész falu. A hosszú, sovány, nyugtalan tekintetű fiú elgondolkozva bólintott: igaz. Visszajutottunk a mult évszázadba, amint idekerültünk.

A tulsó oldalon ezalatt nagy vita támadt, amely mind hangosabb lett. A kisbajuszos, jóképű alföldi legény arról beszélt, hogy nagy zúgva, dongva egyenesen a fejének repült az akna, azután, hogy lehasalt előtte, beleesett az árokba és ott durrant szét millió darabra, neki semmi baja sem lett, mert fölötte zúgott el a milliónyi kis szilánkdarab. Az egyik északi ember haragudott, hogy ilyesmit ne beszéljenek, nincs olyan golyóbis a világon, amelyik elől le lehetne hasalni, hívják azt gránátnak, aknának vagy akárminek, mindegy az, ha egyszer ágyúból lőtték ki. A kis bajuszos legény fölényesen legyintett; mit tudják ezt maguk, akik csak az elején voltak ott, mi minden van már azóta. Gázangriff, akna, repülő, szöges drót, amitől villanyáram üti agyon az embert. A másik nagyon megmérgekedett. Már pedig, kedves öcsém, azt csak mi tudjuk igazán, hogy mi a háború, azok, akik az első hetekben voltunk odakünn. Amikor még lóháton vezette a századot Puskás kapitány úr a géppuska ellen, ott is esett el szegény a vonal előtt. Az volt a háború, ez a mostani, amikor hetekig ültök egyhelyben nagy parádéval, ahhoz képest már csak olyan vasárnapi verekedés. Mikor délben-este bejön az állásba a konyha és hozza a menázsit! Mi két hétig még répát se találunk a mezőn, amivel a hasunkat telerakjuk.

A fiatal legény nagyot nyelt, azután olyan vörös lett, mint a kifőtt rák. Azért csak ne olyan fennen, igaz-e. Szenvedtünk mi is épen eleget, hóban, sárban, gránáttűzben, nem kell azt úgy lepocskondiázni. A másik legyintett; hiszen öcsém, nem is bánt benneteket senki, de csak más az azért. Az volt a standbeli katonaság, amint az elpusztult, már nem is lehetett többé igazi háború. A kisbajuszos mérgesen nagyot csapott az öklével a térdére és csunyát káromkodott: A keserves mindenit ennek a világnak, elhallgasson már azzal a hengegessel, mert bizony megbánja. Megtettük mi is a magunkét, bennünket ne becsmételjenek. A másik is dühösen káromkodott és az öklét emelgette. Egy páran közbeszóltak; a szép kékszemű, sebhelyes homlokú férfi az északi jövevényt csitította, a másikat a két öreg népfölkelő szólongatta. Nyughass már, Pista. Hiszen mindegy az nagyon, szenvedtek ők is, meg ti is, mindenkinek első a maga baja. Ki is jutott elég mindenkinek, még talán ezután is kijut, ki tudja mi vár még ránk ebben a kegyetlen országban. Minek is

hoztak ennyi bajt erre a sok emberre, csak azt verné meg az Isten, aki a háborút kitalálta, hogy így kell kínlódni, pusztulni benne. Mit vétetünk mi, hogy így belekerültünk? A nyugtalan tekintetű, hosszú fiú bólintott és azt mondta : Igazságtalanság. Az öröm mindig negatív valami, csak a szenvedés pozitív. A boldogság : a szenvedést elkerülni, nekünk pedig épen ez nem adatott meg. A sebhelyes arcú, szép kékszemű férfi átnézett feléje a többiek között és odaszólt : Úgy van, Schopenhauer szerint.

A másik hirtelen felkapta a fejét, érdeklődve odatekintett. Egy pillanatra összenéztek, nagyon komolyan, mind a kettő tekintete meglepetéssel, érdeklődéssel kutatta a másikat. A fiatal fiú mindjárt felállt, megkerülte a többieket, letelepedett a sebhelyes homlokú mellé, kezét nyújtott neki és azt mondta : Vásárhelyi Kálmán vagyok, egyéves önkéntes. A másik bólintott : Gyulay vagyok. Szervusz.

A társaság most már arról vitázott, hogy az őszi búza birja-e jobban a szárazságot vagy a tavaszi árpa és hogy az orosz paraszt megéveti a lisztet az állataival, ami szörnyű pazarlás. Ők ketten csendesen feküdtek egymás mellett, néha-néha elgondolkozva összenéztek. Mind-egyik nagyon furcsának, lezüllöttnek látta a másikat ; érdekes, így külsőleg meg sem látszik rajta, hogy jobb ember, egészen elvész a többiek között. Hogy lehet így letörni egy pár hónap, vagy egy év alatt? A társalgás végre akadozni kezdett. Néhányan ásítottak és felálltak, hogy aludni mennek, az újonnan jöttek közül egypáran aziránt érdeklődtek, hogy hol lehet itt lányokat találni és ki lehet-e menni a városba, amíg még tart az odafenn keresett pénzben. A többiek nevettek rajtuk. Az ám, csak keressék meg a lányokat. Ki lehet menni a városba, ha tudnak valamit oroszul, csak menjenek le balra a nagy utcán, azután meg kérdezzenek meg valami katonát. Néhányan felkészültek, hívták magukkal a sebhelyes arcú férfit is. Gyere, Gyula, szétnézünk egy kicsit. A Gyulának szólított nem mozdult, amire a többiek elfordultak tőle, otthagyták.

Amint indulni készültek, előkerült az orosz sztarsi és dühösen kiabált. Hova mentek, kutyakölykök, ki adott engedélyt, agyonváglak benneteket, ha ki mertek menni a kapun. Innen is, onnan is biztatták az embereket, ne törődjenek vele, hadd ordítson. Csak menjenek, nem is kell adni neki semmit. Az egyik erdei ember mégis adott neki egy kis csészére való spirituszt, a sztarsi megitta, azután már csak lecsöndesedve dörmögött. Hát menjetek, bánom is én, majd lecsuknak, ha elfog az őrjárat. Az emberek elmentek, a többiek is elszállingóztak. A sebhelyes homlokú egyedül maradt az udvaron a fiatal fiúval, aki mellette hevert.

Egy darabig még csöndesen feküdtek az árnyékban, azután a fiatal fiú fölállt és leporolta magát. Talán mi is szétnézhetnénk egy kicsit a városban, kinn az udvaron, vagy a pincében nincs semmi érdekes. A másik nyomban fölállt. Gyerünk.

Elindultak. Végigmentek a hosszú, széles utcán, azután átmentek egy kis sétatéren, ahol a padokon, árnyas fák alatt tányérsapkás diákok

és diáklányok üldögéltek szorosan összebujva, a középben gyerekek kergetőztek egy kőből faragott Mária szobor körül. Élénken beszélgettek, a sebhelyes homlokú kíváncsian érdeklődött: Beszélj, pajtás, hogy kerülsz ide? Miért nem vagy fogolytáborban az önkéntesekkel vagy a tisztekkel? A másik nehézkesen, lassan felelt, mintha őt magát is fárasztaná a hétköznapi történet. Az ős elején Darnicán belekeverték egy kisebb transzportba, amely munkára ment a poltavai guberniába. Egy nagy uradalomba került, ahol elég jól bántak velük, de szokatlan volt a munka és nehéz is, cséplés, szántás, zsákhordás, nem igen bírta. Be is küldték hamar a városba, egy kisebb táborba, ott volt a télen át, de az sem volt jobb. Sokat koplaltak, éheztek, tavaszra pedig jött a flekktífusz, rakásra haltak az emberek, a fele sem maradt meg a létszámnak. Most megint munkával próbálkozik, falun, kisgazdánál talán könnyebb lesz.

A másik is mondott egyet-mást. Önként jelentkezett erdei munkára, nem is bánta meg, elég hamar beletanult, hozzáedződött, egészséges volt, erős volt, jól érezte magát. Hát persze, azért nem könnyű, egész éven át nem hallani másról, mint favágásról, spirituszról, a muszkák tudatlanságáról és a csehek álnokságáról, túlságosan egyedül van az ember, senki sincs, akivel egy értelmes szót lehetne váltani.

A sétateret elhagyták már, bent jártak egy szűk utcán, alacsony faházak között. Valahol egy nagyhajú fiatalember üldögélt a kapu alatt és harmónikázott, nagy odaadással húzta-vonta hangszerét és tompa fahangon énekelte hozzá a melódiát. Egy pillanatra megálltak, hallgatták, azután elmosolyodva továbbmentek. Az utcasarkon újból megálltak egy esőverte, mocskos, sárga plakát előtt, amelynek közepén nagy betűkkel ez állott: Godunov Boris. A sebhelyes homlokú nekiállt a plakátnak, megpróbált kiokosodni a cirill betűkből, amit megértett, arról nyomban tájékoztatta a másikat is. Operaelőadás a városi színházban. Valami moszkvai énekes felléptével. Mit szólsz ehhez? Muzsika! Felcsillanó szemekkel összenéztek. Te is úgy szereted a zenét, mint én? No, szerencsénk van, ennyi idő után. A hosszú, sovány fiú zavartan legyintett, a másik nyomban megértette és a vállára tette a kezét. Nincs pénz, pajtás? Nem baj, elviszlek én. Egy rubelből biztosan kitelik. A fiatalabbik erőtlenül ellenkezett. Hagyd el, kár a pénzért. Egy rubelből négy font fehér kenyeret lehet venni. A másik nevetett, karonfogta, és már vitte is magával. Godunov Boris, még sohasem hallottam, de mindegy, biztosan szép. Vigyázz rám, mikor a színház elsötétül, csak a zenekar lámpái világítanak és szólni kezdenek a hegedűk, mert máris érzem, hogy a vér a fejembe száll. Istenem, három éve nem hallottam mást, csak harmónikát. Egy rövidhajú, diáksapkás lány mutatta meg nekik, merre van a színház. Ormótlan, kopott deszkaépület volt, siváran sötét, a kapuja lezárva. Nagyon elkeseredve bámultak a rajta függő rozsdás vaslakatra: a plakát volt már talán féléves is.

Ez a csalódás egy időre elvette a kedvüket, de azután hamar

elfelejtették. A hosszú fiú belekarolt a barátjába és most már egészen bizalmasan beszélt neki. Hát bizony, senkinek sem olyan keserves itt, mint nekünk, a mi fajtánknak. A tiszték között nincs helyünk, a legénység közt se nagyon. Beszélt az első napról, odakinn a gazdaságban, mindjárt a megérkezése után. Az öreg sztároszta kivitte az uraság kertjébe, a kezébe nyomott egy kaszát és mutogatta, hogy merrefelé kaszálja le a fűvet. Persze csak a fejét rázta, kézzel-lábbal magyarázott, hogy nem tud kaszálni. Az öreg először nem akarta elhinni, azután elszaladt és mikor visszajött, utána tolongott a falu apraja, nagyja. Az oldalukat fogták, úgy nevettek a buta ausztrickit, aki még kaszálni se tud. És azután : a dühös kiabálás napnap után, hogy nem tud meg-
 rakni egy szénásszeke-
 ret, nem tudja etetni a cséplőgépet, a szántásnál nem tudja a barázdában tartani a lovat. Benn a táborban folytonos veszekedések egy-egy falat kenyérért, végtelen viták muszka rozsról és magyar kukoricáról, műtrágyáról és napraforgó olajról, majd egy éven át élni egy sztarsi parancsnoksága alatt, aki a lámpából kiissza a petroléumot, de józanul is szakadatlanul káromkodik ! És sehol egy könyv, egy darab papír, amire írni lehetne, egy ember, akivel egy értelmes szót lehetne váltani ! A másik megértően dörögött ; hát igen, így van. No, majd meglátjuk ezután, talán csak kitalálunk valami okosat.

Valahonnan az utca végéről elmosódó zenefoszlányokat hozott feléjük a meg-meglebbenő esti szél. Közelebb jutottak a zenéhez, már tisztán hallották, mi az. Zongora szólt egy zöld zsalugáteres ablak mögött, a Faust valcert játszotta valaki, el-elakadva, bizonytalanul, de azért felismerhetően. Egyszerre álltak meg az ablak alatt, a hosszú fiú izgatottan szorította meg a másik karját. Hallod? A Faust-valcer. A másik bólintott ; hallja. Egymásnak támaszkodva, visszafojtott lélekzettel álltak egy darabig az ablak alatt, feszült figyelemmel lestek minden hangot és összeresztentek, mikor odabenn egy pillanatra elakadt a zongorista. Megint tovább ment, egy kicsit tapogatózott a billentyűkön, azután a zavaros hangokból megint kibontakozott a valcer dallama. A hosszú fiú olyan izgatottan lépett előre, hogy a másik visszarántotta. Csak csendesen, pajtás, csak nyugalom. A fiú erőtlenül motyogott ; de mikor olyan szép. Hirtelen csörömpölve kivágódott a zöld zsalugáter és egy himzett selyeminges, kövér férfi dűgta ki a fejét az ablakon. Mér-
 gesen kiabált, az öklével fenyegetőzött : Nem takarodtok innen, piszkos ausztrickik, az ördög vigyen el benneteket ! Lehajtották a fejüket és megzavarodva, elkedvetlenedve, lassan tovább mentek.

Útközben hazafelé csak a sebhelyes homlokú beszélt. Először dúdolgatott magában csendesen, szomorúan, szaggatott futamokat és trillákat, míg egyik keze a barátja karjában volt, a másikkal elgondolkozva ütötte maga elé a taktust. Azután beszélt : nem szabad ilyet csinálni, pajtás. Túlságosan felizgatja az embert. Valamikor mindenem volt a zene. Nem is hiszed, mily jó muzsikus vagyok, vagy izé, talán

csak lennék. Afféle félbemaradt tervek, tudod. Valamikor azt hittem, hogy kottapapír nélkül élni sem tudok, azután jöttek a jegyzői akták és beletörődtem abba is, hiszen érted, ügye, az ilyesmi gyakran előfordul. Az ember igyekszik elfelejteni.

Este együtt vacsoráztak a sebhelyes homlokú szalonnájából és fehér kenyereből, azután egymás mellett feküdtek le a pince egyik sarkában. A szállás nem volt kellemes. Az alvók közül minduntalan fölkelte valaki és keresztülbotorkált a többiekben, néhányan hangosan horkoltak, az újonnan érkezettek közül valaki minduntalan feljajdult és sziszegve piszkos rongyokat csavargatott sebes, fagyott kezére. Az egész pincét nehéz, fojtó bűz töltötte be, régi dohos pinceszag és az izzadt emberi testek kipárolgása, amely ránehezedett a mellükre, néha valósággal kapkodni kellett levegő után. Sokáig álmatlanul hánykolódtak egymás mellett, végül Gyulay unta meg elsőnek a dolgot. Fölállt, összeszedte a holmiját és intett fiatalabbik társának is. Gyere, fölmegyünk az udvarra, ott legalább tiszta a levegő.

Fölmentek és letelepedtek valahol a gypen, a kút közelében. Egész jól elhelyezkedtek, Gyulaynak két takarója is volt, az egyiket odaadta a hosszú fiúnak, a másikba maga burkolózott bele, a kenyérsákot a fejük alá tették. Egy kicsit fáztak, mert hűvös szél süvített el fölöttük és hordta rájuk a port, összebujtak, egymáshoz simultak és most már egészen éberén bámultak fölfelé az égboltra. A csillagok tisztán, fényesen ragyogtak fölöttük, az ég aljáról sejtelmes, sápadt árnyakat vetett az udvarra a fogyó hold keskeny ezüstcsíkja. Sokáig csöndben együtt figyeltek egy hunyorgó kis piros csillagot, azután a Göncöl kerekeit és rúdját keresték össze, végül elfáradva egyenesen fölfelé bámultak és szembe néztek a fényesen szikrázó Sarkcsillaggal. Nagy hallgatás után a fiatal fiú szólalt meg, tompán, ok nélkül suttagó hangon.

— Ők is ugyanezeket a csillagokat látják otthon és ugyanúgy, mint mi.

A másik elgondolkozva bölintott, egy pillanatig várt, mintegy tapintatból a másik kedélyhangulata iránt, azután megkérdezte:

— Kik azok az otthoniak? Valami lányféle is, igaz?

A hosszú fiú bágyadtan megmozdította a kezét a takaró alatt.

— Nem hiszem. Valami nagyon gyerekes, kezdetleges história volt, most már tudom, hogy az volt.

— Szép?

— Nagyon. Épen azért... biztosan rég elfelejtett már.

A másik nem mondott ellent, hanem azt kérdezte:

— Hát akkor kire gondolsz?

— Az anyámra — felelte a fiú halkán.

Lehunyta a szemét, a nagy csillag egyet lobbant és még fényesebben szikrázott fölöttük. Csak úgy félfüllel hallotta a másik hangját, amely szintén tompán, elfogódottan csengett.

— Nekem feleségem van otthon és kisfiam. Most már talán iskolába jár.

Egy darabig szótlanul heverték, azután a fiatalabbik hirtelenül felkönyökölt.

— Tudod — suttogta valami hirtelen támadt izgalommal a hangjában —, sohasem voltam jó fiú. Most annyira másnak látom az anyámat, mint azelőtt, akármikor . . . Néha azt hiszem, hogy érdemes volt eljönni, végigcsinálni mindent, halálfélelemben reszketni, sárban, piszokban félig megfulladni, honvágásban elepedni azért, hogy egyszer vége legyen. Azért, hogy egyszer útban legyünk hazafelé . . . hogy felrohanhassak a lépcsőn, hogy lássam, a karomba kapjam és megöleljem, azért az egy pillanatért érdemes. Soha többé . . . soha többé, tudod . . .

Valami fogadalmat akart tenni, de már nagyon remegett a hangja, kifulladt és elhallgatott. A másik csöndesen figyelte, azután komolyan ráncolta a homlokát.

— Ha megéljük.

— Én megélem — ellenkezett a fiú hevesen. — Tudom. Nem lehet máskép.

— Nekem is van anyám — mondta a másik csöndesen.

— Akkor te is tudod.

A sebhelyes homlokú a szemét lehúnyva, egy pillanatig gondolkozott, azután félig elfordította a fejét.

— Nem. Én a fiam után vágyom így.

Szembe fordult a másikkal és elszánt tekintettel, valami dacos vonással az arcában jelezte, hogy egyáltalán nem restelli magát azért, amit mond, nincs benne semmi rossz, vagy semmi olyan, amiről tehetne.

— Tudod, már régebben is sokat gondolkoztam azon, hogy amióta fiam van, az anyám valahogy hátrább került a szívemben. Most itt folytonosan ezen töprengek. Már nem tudom úgy szeretni, mint régen, hidd el, a gyerek veszi el az anyának járó szeretetet. Az asszony nem, az egészen más, de a gyerek igen.

A fiú ellenkezni próbált. Nem igaz. Ez csak olyan töprenkedés, bizonytalan érzések. A másik erélyesen rázta a fejét.

— Nem. Te még nem tudod, mert nem érezted, de így van. Amit az anyánktól kapunk, azt nagy részben nem neki adjuk vissza, hanem a gyerekeknek. Az anyák ezért sajnálatraméltó teremtetések, de hiába, velük is csak így történt nemrégiben. Igaz?

A fiú érthetetlenül dörmögött, azután azt mondta :

— Tudod, ez a háború nemcsak a nagy világot kavarta fel, hanem a lelkünket is. Mi már egészen másként érzünk és látunk mint azelőtt, nem veszed észre? Bizonytalanok lettünk, megállunk minden akadály előtt, töprengünk és kételkedünk, nincs semmi, amiben hinni tudnánk, amiben nyugalmat találnánk. Ebből már nem is fogunk kiépülni soha.

— Soha — bólintott a másik. — Az egyensúlyunkat veszítettük el.

— Tönkretették az életünket. Nem volt joguk hozzá! — tört ki elkeseredetten és botorul a fiú, amire a másik türelmetlenül legyintett:

— Bolondság. Persze, hogy nem volt joguk. Mindegy, ne beszéljünk többet erről. Aludjunk. Álmos vagyok.

II.

Hajnalba a sebhelyes homlokú ébredt elsőnek, még pedig arra, hogy valaki kitartoán lökdösi. Öreg orosz paraszt állt mellette, piszkos szürke rubáskiban, nagy csizmában és a botja végével bökdöste az oldalát. Az öreg értelmetlenül bámult, amikor a hadifogoly mérgesen ráfordult és élénken magyarázott. Munkára, hozzám, nem messze a várostól, szép, nagy falun. Gyulay odafordult fiatalabbik társához, aki szintén felnyitotta már a szemét a lármára, félhangon néhány szót váltottak egymással. Együtt megyünk, igaz, pajtás, most már együtt maradunk. A fiú álmosan dörmögött; hogyne, természetesen. Nem válunk el többé. Gyulay felállt és rövid tárgyalásba bocsátkozott a paraszttal. Ketten megyünk, egyedül nem. A paraszt erélyesen tiltakozott, megrázta fehérsörényes fejét. Nem, kevés föld, két ember nem kell. Gyulay vállat vont és elfordult tőle, az öreg egy kicsit szitkozódott, azután ment tovább, le a pincébe.

Kevés idő múlva egy tekintélyes külsejű, kövér paraszt érkezett, mogyorófacálcával a kezében, amelyet szakadatlanul suhogtatott, miközben olyan bamba arcot vágott, hogy aki ránézett, elnevette magát. Susztert keresett, aki meg tudja foltozni a téli csizmákat, a fiatal magyar fiú nyomban jelentkezett. Benn a táborban egy jókedvű cseh legénytől csakugyan megtanult annyit ebből a nemes mesterségből, hogy vállalkozhatott a foltozó munkára. Hosszasan tárgyaltak egymással, de minden eredmény nélkül. A fiú ismételten hangsúlyozta, hogy csak a barátjával együtt megy, a kövér orosz azonban nemet intett és vesszőjét suhogtatva próbálta kapacitálni, esküdözve ígérte, hogy ad dohányt is, jó csizmát és krumplit, amennyi kell. A fiú rá se hallgatott; egyedül nem megy. A kövér ember még jobban hadonászott a bottal és kivörösödve ordított. Nyomban előkerült a sztarsi, ő is tele torokból kiabált. Bitang ausztricki, mit gondolsz, ki parancsol itt? Majd megmutatom én neked, kitépem a lelkedet. A fiú a szeme közé kacagott és megvetőleg legyintett. Eredjetek innen, buta parasztok, egyedül nem megyek.

Ezután is sűrűn jöttek a parasztok, a legtöbben végignéztek rajtuk, megtapogatták az izmaikat, megkérdezték a foglalkozásukat, tudomásul vették, hogy az egyik suszter, a másik favágó, azután tovább mentek. Egymásután vitték el az embereket a pincéből, de velük nem sokat törődtek. Tíz óra tájban érkezett egy öreg paraszt kétlovas szekéren, az alkudozott egy darabig Gyulayval, hogy le tudna-e vágni néhány nagyon öreg, vastag fűzfát, ha egy ügyes asszony segít neki, de azután nem nagyon ragaszkodott hozzá és az első ellentmondásra tovább ment.

A sztarsi jó ideig ott pipázott a pincefeljáróban, időnként sötét pillanásokat vetett rájuk a sapkaellenzője alól, mindannyiszor elpirult mérgeben és dörmögött valamit. Az ördög vigyen el benneteket, kutyák.

Déltájban úri fogat robogott az uprava épülete elé, a kocsis leugrott a bakról és meghajolva segített ki belőle egy kicsi, öreg hölgyet. Egyszerű, fekete ruhában volt, a kezén fekete cérnakesztyű, a lábán a meleg időben nagyon feltűnő, téli kis szőrmecsizma, a fején fekete csipkekalap. Kicsi, ráncos arca volt, valami félszeg, riadt kifejezéssel, tiszteletreméltó kora mellett is volt benne valami gyerekesen riadt vonás, amely mellett furcsák voltak komoly és szelíd tekintetű, sűrke szemei. Nagyon méltóságosan tartotta magát, amíg a kocsis öklére támaszkodva a bejáráshoz közeledett. A sztarsi feszesen kihúzta magát előtte és a kezét a sapkaellenzőjéhez emelve, alázatosan marcona hangon üdvözölte. Az idős hölgy kegyesen intett, azután panaszos hangon előadta, hogy két fogoly munkás kell neki, jó lenne, ha az egyik értene valamit az ácsmesterséghez. A sztarsi még jobban kihúzta magát, összezsápta a bokáját és nyomban mutatta az utat. Kegyeskedjél, dshina, erre lefelé a pincébe.

Eltűntek a pincejáróban. A két magyar fiú odafenn álldogált az udvaron, megütődve bámultak utánuk. Na komám, panaszkodott Gyulay, ez az öreg dáma lett volna a mi emberünk. Kár, hogy nem is nézett ránk. A másik kedvetlenül bólintott, de azután mindjárt felélnékült és a pincejáróra mutatott. Gyere, menjünk utánuk.

Odalenn az egész fogolytársaság az idős hölgy körül tolongott már. Nyolcan-tizen nyujtogatták feléje az írásaikat, ő azonban zavartan, idegenkedve hátrált a sok férfi elől és a sztarsi mögé húzódott, aki nagyszízmás lábait megvetve, iparkodott távoltartani tőle az embereket. Ők is belevegyültek a tömegbe, a fiatal fiú lassan előrehúzódott, nem sokára ott állt már az első sorban. A sztarsi kihirdette, hogy ácsra van szükség, ácsok jelentkezzenek. Erre néhányan visszahúzódtak, Gyulay azonban rögtön jelentkezett. Famunkás, ács, mondta, az jóformán mindegy. Ért ő ahhoz is. Fiatalabbik társa erre közelebb lépett az öreg hölgyhöz, kalapját a kezében tartva, udvariasan meghajolt előtte és köszöntötte:

— Kisztihand, barina.

Az asszony ránézett, a fiú megkönnyebbülve vette tudomásul a tekintetéből, hogy tud németül. Nyomban beszélni kezdett, tört német-séggel, de nagyon iparkodva, sebesen, amire nem talált rögtön helyes kifejezést, azt félbehagyta és ment tovább. Elmondta, hogy az idős hölgy az anyjára emlékezteti, aki az egyik legmagasabb bíróság elnökének a felesége Ausztriában és épen ilyen finom arcú hölgy. Ő a fia és sokat szenved a szomorú fogságban, mert nehéz az ilyen jobb embernek, akivel nem törődik senki és most alighanem még nehezebb lesz, mert el akarják szakítani a testvérétől, akivel teljes szívvel ragaszkodnak egymáshoz. Az öreg asszony figyelmesen hallgatta, de most még riadtabb-

nak, félénkebbnek látszott, mint azelőtt és a szája széle megremegett. Azt mondta : Armer Bursch. Schrecklich. A fiú bánatosan lehajtotta a fejét és sietve tovább beszélt. Sohasem tágitottak egymás mellől, a harctéren sem, azóta sem, a fogságban, nélkülözésekben, de hiába, most el kell válniuk. Az öreg asszony fejét csóválta, szemrehányólag nézett a sztarsira, mintha ő tehetne valamiről és megkérdezte : Hát testvérek? Nagyon szép dolog. Maga biztosan nem ért a földmunkához és a testvére sem lehet ács, de mindegy, nem baj. Hogy hívják, fiam? Stefan, igen, Vaszarhely, jó ne féljen semmit. És a testvére? Őt hogy hívják?

A fiú riadtan felkapta a fejét, roppant tanácstalanul bámult a társára. A neve? Igen, azt elfelejtette, jóformán nem is értette meg az este a bemutatkozásnál. Csak néhány pillanatig habozott, azután a másik közbevágott és megmondta : Gyulay, de az öreg asszony arca nyomban elsötétült, nagyon bosszúsnak látszott. A fiú magyarázgatni próbált, egészen alázatosan összegörnyedve bizonygatta, hogy unokatestvérek, nem édes testvérek és Gyulának hívják a másikat, az öreg hölgy azonban csalódottan, kedvetlenül intett. Hazudsz, ausztricki, látszik, hogy hazudsz. Csúnya dolog, hogy be akartál csapni. Elfordult tőlük és egy cseh legénnyel kezdett tárgyalni, aki alázatosan nyújtogatta feléje a könyvecskéjét. A sztarsi most kezdte valamennyire megérteni, hogy mi történt. Odaugrott hozzájuk, a fiút mellbevágta és harsogva ordított. Ti kutyák, majd megtanítlak én benneteket ! Börtönbe csukatlak, nyomorult férgek, megbotoztatlak, csak merészeljetez hazudni a kegyelmes asszonynak ! Az idős hölgy egyetlen únott, fölényes kézlegyintéssel elhallgattatta és a két magyar elkeseredetten, leforrázva elsomfordált a közelükből.

Nem sokkal később megint jött egy öreg paraszt. Ostorral a kezében lépett az udvarra és ácsot keresett. A sztarsi egyenesen odavitte Gyulayhoz, már jó előre torkaszakadtából kiabált. Ács vagy, nyomorult rablóvezér, csak próbáld letagadni és nyomban összezúzlak. Eredj. A hadifogoly megpróbált ellenkezni ; ő nem ács, csak famunkás, csak fákat tud kivágni és szétfűrészelni darabokra, egyebet semmit ; a sztarsi erre olyan méregbe jött, hogy eléje ugrott, feléje sujtott az öklével és amint a hadifogoly félrehajolt előle, dühödten tóporzékolt egy helyben és köpködött. Ács vagy, kutya és rögtön méz munkára ezzel a derék emberrel ! Ha még egy szót szólsz, előhívom a katonáimat, börtönbe küldlek, lázadó, a katonai parancsnokság börtönébe, ott fogsz megrothadni a sötétben. Pusztulj a szemem elől ! Az öreg paraszt türelmetlenül pattogott az ostorával : Na, jössz már, ács barátom? Siessünk, odakinn vár a munka.

Gyulay határozatlanul fordult a fiatal fiú felé, az szó nélkül lehajtotta a fejét. A férfi még egy pillanatig tanácstalanul állt, azután csüggedten legyintett és elfordult. Kelletlenül, lassan indult a pincelejáró felé és eltűnt a többiek elől ; pár perc múlva megint előkerült, a hátizsák a vállán lógott, a hóna alatt összegöngyölt takaróját szorongatta.

A sztarsi fenyegetőzve hörgött valamit, amit nem lehetett megérteni, az öreg paraszt fűrgén előreszaladt a kapuba, azután megint visszajött és várakozóan megállt. Gyulay fiatalabbik társához lépett, nagyon fáradtnak látszott; tompa, színtelen hangon mondta:

— Hát... Isten veled, pajtás.

A másik megmozdult. Gyorsan kiegyenesedett, nem egészen természetesnek látszó eréllyel fölvetette a fejét.

— Isten veled — mondta ő is és a kezét nyujtotta. Még valamit akart mondani, de azután nem bízott egészen a hangjában és elharapva valami dörmögő félhangot, elhallgatott. Kezet fogtak keményen, Gyulay is kihúzta magát és egymás szemébe néztek. A sebhelyes homlokú azután sarkon fordult és gyors léptekkel kiment az udvarról. Odakinn felült a bakra az öreg paraszt mellé, a szekér csörömpölve indult el a köveken. Néhány pillanat múlva már el is takarta őket a sűrű felhőben föl-kavart por.

Thury Lajos.

HARMATCSEPP.

*Egyetlen vízcsepp. Még nem is régen
Szunnyadt gyöngytermő tengerfenéken.
Majd lendült zúgó hullámtarajra,
Míg érte nyúlt a napsugár karja.
Lét láthatatlan, szélfúta pára.
Leszállt pihenni egy ibolyára.
Titkos mélységek gyöngyét mutatja
Gömbölyű, fényes, finom alakja.
S az idelévedt, mosolygó vándor
Szivárványt készít a napsugárból.
Megáll a szellő, lebegni sem mer, —
Kicsinyben itt van
Magasság s mélység: a nap s a tenger.*

*Egy gondolat csak. Zajtalan, röpke,
De Istenszívig suhan a röpte.
Hallgat az ajkunk, rebegni sem mer, —
Találkozott ím
Magasság s mélység: Isten és ember.*

Dömötör Ilona.